

УДК 331.548:316.722

Н. Л. Отрошенко

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Численні дослідження показують, що в сучасному суспільстві рівень розвитку техніки і технології настільки високі, що неможливо одержати значну перевагу на ринку тільки за їх рахунок. Необхідно залучати могутніший і перспективніший ресурс, яким виступає людина, що володіє величезним потенціалом і має здібність до саморозвитку.

Сьогодні в розвинених країнах світу профорієнтація вважається не тільки неодмінною умовою успішного адаптування пересічних громадян до економічних, організаційно-технічних та соціальних змін, що постійно відбуваються в суспільстві, а й ефективним засобом формування й розвитку якісної робочої сили.

Низку сучасних наукових робіт присвячено саме питанням становлення та розвитку соціальних якостей молоді, їхній життєвій та професійній орієнтації, інтеграції в суспільство та самореалізації (Г. Балл, В. Зінченко, Є. Климов, М. Кондратова, Г. Костюк, Є. Павлютенков, М. Пряжников, М. Томенко, М. Янцур та ін.).

Разом з тим, в Україні поки ще немає чіткої і виваженої системи профорієнтації населення. Ще й досі не визначена сутність профорієнтаційної роботи в сучасних умовах, її організаційна структура, пріоритетні напрями роботи та основні суб'єкти цієї системи. Створення такої системи – одна з актуальних проблем сьогодення. Її відсутність суттєво ускладнює соціально-професійне самовизначення підростаючого покоління. Держава, при умові створення сприятливих умов для розвитку професійної орієнтації, отримує ефективний механізм, що сприяє розвитку трудового потенціалу країни та формуванню працівника і громадянина, здатного свідомо сприймати програми соціально-економічного розвитку та брати активну участь у їх реалізації.

Той факт, що певна кількість випускників навчальних закладів, що надають професійну освіту, не пов'язують свою подальшу трудову діяльність з професією (спеціальністю), на оволодіння якою вони витратили роки, дає підстави стверджувати, що вони своєчасно (ще на шкільній лаві) не отримали потрібної профорієнтаційної допомоги і лише з часом зрозуміли, що помилились у власному виборі. На жаль, у нашому суспільстві таке явище набуло перманентного характеру – відтворюючись з року в рік, воно стало звичайним для багатьох.

Отже, *метою* даної статті стало визначення особливостей соціально-професійної орієнтації у контексті сталого розвитку людської цивілізації.

Однією зі складових частин сукупного ресурсного потенціалу держави є її людські ресурси. Разом із засобами виробництва вони складають продуктивні сили. Взагалі, до власне трудових ресурсів (працездатного населення у працездатному віці), людські ресурси включають в себе ще й резервні трудові ресурси – «потенційні» трудові ресурси, які можуть бути задіяні в суспільному виробництві або негайно, або ж з високою долею ймовірності за певний проміжок часу. До цієї категорії відносяться діти та підлітки, які є зайнятими суспільно-корисною працею й через певний час в змозі перейти в категорію трудових ресурсів, пенсіонери за віком, здатні до суспільно-корисної праці та інваліди, які спроможні обмежено брати участь в суспільному виробництві. Потенціал людських ресурсів (людський потенціал) є сукупною здатністю до праці всіх (обмежено та повністю працездатних) членів суспільства, потенційною максимальною сукупною працездатністю всього суспільства в конкретний момент часу.

Звідси, людський капітал можна охарактеризувати як «реальний» потенціал людських ресурсів, оцінений у конкретних суспільно-історичних умовах існування людини – носія робочої сили. При цьому такі умови формують та певним чином обмежують «простір» реалізації людського потенціалу [1, с. 65].

Підвищена увага та усвідомлення необхідності людського капіталу і його всебічного розвитку припав на 70-і роки ХХ століття, підтвердженням чого є прийнята МОП «Конвенція про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів № 142» [2]. Відбулася переоцінка рушійних сил економіки – людський чинник висувається на перший план і виникає теорія людського капіталу, розроблена американським економістом Р. Беккером. У даній теорії людський капітал є основною умовою людського зростання. Сучасні вимоги конкурентної боротьби держав в умовах процесу глобалізації світової економіки, створюють жорсткі умови для рівня якості соціальної сфери в рамках окремих держав. Історичний досвід розвитку людства підтверджує, що в цьому конкурентному змаганні лідирують нації не тільки з високо розвинутою економікою, але й в першу чергу, з високим рівнем розвитку власного людського потенціалу.

Забезпечення прогресивного розвитку сучасної України як європейської соціальної держави, на думку В. Рибалко, має базуватись на високому рівні конкурентоспроможності національної економіки, що потребує найповнішого використання всіх видів ресурсів, серед яких людські набувають особливого значення. Ступінь віддачі від людського потенціалу держави значною мірою залежить від обґрунтованості процесу професійного становлення молоді, який має бути спрямований на забезпечення відповідності змісту професійної підготовки, по-перше, поточним та перспективним потребам ринку праці, по-друге, власному особистісному, творчому, психофізіологічному потенціалу майбутнього

фахівця. Вирішення завдань щодо сприяння громадянам у виборі (зміні) підходящої професії, спеціальності, досягнення високої продуктивності праці, професійно-кваліфікаційного зростання покликана забезпечувати система професійної орієнтації [3, с. 2].

Однак для України характерними є епізодичні заходи з профорієнтації переважно інформаційного характеру, які не забезпечують громадянам належного професійного самовизначення та вирішення вищезазначених завдань. Наслідком є поширені випадки некоректного професійного вибору, що призводять до втрат на державному та особистісному рівнях і проявляються в непродуктивній зайнятості, безробітті, низькій якості трудового життя, відсутності умов для самореалізації тощо. Саме тому актуальним завданням сьогодення є підвищення значущості профорієнтаційної роботи як дієвого інструменту державного регулювання ринку праці, оновлення її змісту і форм на основі сучасної методологічної бази, науково обґрунтованих методик, виокремлення специфічних потреб споживачів профорієнтаційних послуг.

Професійна орієнтація виступає як один із пріоритетних напрямків у формуванні активної політики зайнятості та досягненні продуктивної зайнятості населення. За своїм призначенням професійна орієнтація є складовою загальнонаціональної системи прогнозування розвитку професійного потенціалу держави, важливим економічним резервом, використанню якого потрібно приділяти максимум уваги.

Саме системна, комплексна і конкретна профорієнтаційна робота із залученням роботодавців, навчальних закладів, державної служби зайнятості є найбільш дієвим засобом запобігання молодіжному безробіттю та формування у молоді мотивації до праці, усвідомленого вибору професій, потрібних ринку праці.

Науковці називають й ми підтримуємо, що основними орієнтирами щодо формування та розвитку державної системи професійної орієнтації повинні стати:

- комплексний підхід до роботи в сфері професійної орієнтації, посилення її соціально-економічної спрямованості;
- оновлення форм і методів профорієнтаційної роботи, визначення її нормативів і стандартів на рівні сучасних вимог;
- до штату шкіл, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, позашкільних, професійних і вищих навчальних закладів має бути введено посади профконсультантів чи профорієнтологів;
- включити систему професійної орієнтації як невід'ємну складову частину до господарського механізму ринкової економіки, сформувавши її відповідне кадрове забезпечення за рахунок розширення підготовки психологів-профконсультантів, психофізіологів, соціологів, профорієнтологів тощо.

Ще раз варто наголосити, що правильно організована профорієнтаційна робота сприяє цілеспрямованому розвитку здібностей

людини, зростанню її професіоналізму, працездатності, збереженню здоров'я і виступає одним із важливих елементів державної політики в сфері соціального захисту та зайнятості населення, забезпечує ефективне використання трудового потенціалу особи, підвищення її соціальної та професійної мобільності, відіграє значну роль у профілактиці масового вимушеного безробіття. Профорієнтаційні заходи стимулюють пошук людиною найефективніших засобів підвищення свого професійно-кваліфікаційного рівня, розвиток соціально-економічної ініціативи, інтелектуальної та трудової належності.

Основними завданнями в галузі організації системи професійної орієнтації є:

- забезпечення гарантованих Конституцією та законодавством України прав громадян на працю, конкурентоздатність особи на ринку праці, вільного вибору або зміни трудової діяльності, професії та місця роботи у відповідності з професійними інтересами, нахилами, здібностями, професійною підготовкою, станом здоров'я та з урахуванням потреб ринку праці;

- підвищення соціальної та професійної мобільності особи;
- збереження її здоров'я і працездатності;
- сприяння гармонійному розвитку особи, оптимізації процесу її соціально-професійного становлення;
- стимулювання розвитку соціальної та економічної ініціативи особи, її інтелектуального та трудового потенціалу.

Закономірно, в умовах ринку праці головний акцент у системі професійної орієнтації зміщується на активність особистості, свободу вибору нею на пряму професійного зростання, суворе дотримання правових та моральних правил ділової активності, та, одночасно, повну відповідальність за результати та наслідки своєї напруженої праці й творчої професійної самодіяльності. Забезпечити це в змозі особистісно-діяльнісна система професійної орієнтації дітей, молоді та дорослих, яка завдяки формуванню активно-позитивного ставлення до професії, забезпечує одночасно через практичну діяльність розвиток знань та базових (фундаментальних) вмій і необхідних в майбутньому професійно важливих якостей [4, с. 21].

Автором статті розроблено систему діяльності шкільного соціального педагога з соціально-професійної орієнтації старшокласників. Створена нами система є відкритою, соціально-педагогічною, поліструктурною, діяльнісною системою, яка динамічно розвивається (зміна властивостей у часі) і в межах якої здійснюється цілеспрямований процес формування та розвитку якостей сучасної конкурентноспроможної особистості, що є умовою успішної трудової соціалізації, визначення молоддю свого місця, ролі й характеру стосунків з людьми, природою, державою [5, с. 10]. Вважаємо, що запровадження такої соціально-профорієнтаційної системи у діяльність ЗОШ значно

вплине на адекватну підготовленість випускників шкіл до конкурентної боротьби на сучасному ринку праці.

Виходячи з означеного вище ми можемо стверджувати, що одним з основних завдань професійної орієнтації повинно бути сприяння розвитку у молодих людей таких якостей майбутнього працівника, як здатність до професійного вдосконалення, готовність переключатися з одного виду діяльності на інший, тобто бути професійно і соціально мобільним. Вона повинна спонукувати молодь створювати роботу для себе, сприяти розвитку у кожного економічної активності, трудової та інтелектуальної незалежності, заповзятливості. Від молоді вимагається не тільки відмінне володіння професією, а, перш за все, сформування нових суб'єктивних якостей, серед яких найважливішими є інтегрованість і цілісність особистості, ерудованість та здатність до швидкої орієнтації в соціальній ситуації, готовність до переорієнтації і перенавчання, оновлення знань, умінь і навичок, самостійність і відповідальність за свій вибір, уміння «переконструювати» у структурі своєї особистості окремі елементи адекватно цілям, завданням і умовам ситуації. При цьому необхідно керуватися «Золотим правилом ринку праці» – кожна людина тільки тоді конкурентоспроможна на ринку праці, коли вона володіє високим рівнем професійної кваліфікації. Тобто, профорієнтація має виступати засобом активізації професійного самовизначення молоді, актуалізації її внутрішніх резервів і можливостей, формування здатності до самостійного і усвідомленого рішення щодо вибору професії, самореалізації у майбутній професійній діяльності. Необхідно, щоб кожний випускник школи мав реальний план вибору професії і був готовий в повній мірі реалізувати власний творчий потенціал. Майбутня професійна еліта нашої держави сьогодні в школі. Прилаштувати чи зайняти молоду людину працею можна, але розумно розпорядитися творчим потенціалом молоді, яка вступає в трудове життя, вирощувати професіоналів без професійної орієнтації неможливо.

Таким чином, враховуючи зміни, що відбуваються в нашій країні (перехід до ринкової економіки, поява ринку праці, реформування системи освіти) важливо надавати більшого значення професійній орієнтації, яка є важливою економічною проблемою, тим резервом, до використання якого наша країна по-справжньому ще не приступила. А резерви ці дійсно великі і не вимагають значних капіталовкладень. І не дивно, що одним із шляхів «Японського дива» було включення в систему освіти Японії професійної орієнтації, яка стала ядром навчальних програм. Але важливість цього потрібно зрозуміти, бо нерозуміння проблеми профорієнтації молоді суворо покарає, якщо і не відразу, то з часом обов'язково, коли виправляти помилки уже пізно. Адже молодь, це основа зростання соціуму і вона має не тільки «будувати і жити» в XXI столітті, але й «виправляти наші помилки». Більшість провідних українських науковців пов'язують потенційні можливості досягнення

високого рівня інноваційності економіки зі станом людського розвитку країни.

Перспективи подальших наукових розвідок з означеної проблеми вбачаємо у аналізі дотрудової соціалізації учнівської молоді як соціально-педагогічної проблеми.

Список використаної літератури

- 1. Клиновий Д. В.,** Пепа Т. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України [Електронний ресурс] / Д. В. Клиновий. Т. В. Пепа. – Режим доступу : http://ebooktime.net/book_178.html. – Загол. з екрану. – Мова укр. **2. Конвенція** МОП про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів № 142 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?code=993_057 **3. Рибалко В. М.** Розвиток профорієнтаційної діяльності в умовах ринку праці. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.07 „Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика” / В. М. Рибалко. – Донецьк, 2012. – 19 с. **4. Професійна** орієнтація: теорія і практика : [наук.-метод. посіб. для пед.працівн.] / За ред. О. В. Мельника. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2011. – 279 с. **5. Отрощенко Н. Л.** Діяльність соціального педагога з профорієнтації учнів загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Н. Л. Отрощенко. – Луганськ, 2009. – 20 с.

Отрощенко Н. Л. До питання соціально-професійної орієнтації в умовах сталого розвитку людської цивілізації

У статті наголошено, що сьогодні в розвинених країнах світу профорієнтація вважається у тому числі й ефективним засобом формування й розвитку якісної робочої сили. Зазначено, що в Україні поки ще немає чіткої і виваженої системи профорієнтації населення. Історичний досвід розвитку людства підтверджує, що у сучасному конкурентному змаганні лідирують нації не тільки з високо розвинутою економікою, але й в першу чергу, з високим рівнем розвитку власного людського потенціалу. Соціально-професійна орієнтація розглядається як складова загальнонаціональної системи прогнозування розвитку професійного потенціалу держави, важливий економічний резерв, використанню якого потрібно приділяти максимум уваги.

Ключові слова: людський ресурс, соціально-професійна орієнтація, конкурентоспроможність.

Отрощенко Н. Л. К вопросу социально-профессиональной ориентации в условиях устойчивого развития человеческой цивилизации

В статье отмечено, что сегодня у развитых странах мира профориентация считается эффективным средством формирования и

развития качественной рабочей силы. В Украине отсутствует четкая и взвешенная система профориентации населения. Исторический опыт развития человечества подтверждает, что в современном конкурентном соревновании лидируют нации не только с высоко развитой экономикой, но и с высоким уровнем развития собственного человеческого потенциала. Социально-профессиональная ориентация рассматривается как составляющая общенациональной системы прогнозирования развития профессионального потенциала страны, важный экономический резерв, использования которого нужно уделять максимум внимания.

Ключевые слова: человеческий ресурс, социально-профессиональная ориентация, конкурентоспособность.

Otroshchenko N. L To the Issue of Social and Professional Guidance in Conditions of Steady Development of Human Civilization

The article emphasized that today in the developed world the career guidance is not only essential thing to the successful adaptation of ordinary citizens in economic, organizational, technical and social changes that are constantly taking place in society, but also an effective means of formation and the development of a qualified working-man. Increased attention and awareness of the need of human capital and its full development took place in the 70 years of the twentieth century. It is mentioned that in Ukraine there is no clear and balanced system of essential guidance of population. Creating such a system is one of the current challenges. The historical experience of mankind proves that in today's competition those races lead not only with a highly developed economy, but above all, a high level of personal human potential. Social and professional guidance is seen as part of the national system of professional forecasting potential, an important economic reserve, the use of which should be given maximum attention. Everyone is competitive in the job market only when it has a high level of professional qualification. One of the main objectives of vocational guidance should be to promote the development of young people's future employee of such qualities as the ability for professional improvement, willingness to switch from one activity to another, that means to be professional and socially mobile.

Key words: human resources, social and professional orientation, competitiveness.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.